

Wouts, D. E. (2025). *De Librije van Enkhuizen : geschiedenis en catalogus*. Amsterdam University Press.

Het boek *De Librije van Enkhuizen* van Daphne Wouts, gepubliceerd in 2005 door Amsterdam University Press, is gebaseerd op haar proefschrift verdedigd aan de Universiteit Leiden in 2023. In deze historische studie beschrijft de auteur hoe een theologische bibliotheek zich heeft ontwikkeld tot een moderne stadsbibliotheek. Wouts beschrijft de geschiedenis van de Librije vanaf de 16de tot de 20ste eeuw en richt haar aandacht niet alleen op de rijke wetenschappelijke collectie van de Librije, maar ook op de Librije als sociale voorziening, kennisinstituut en statussymbool van de stad.

Daphne Wouts laat de ontwikkeling van de Librije zien in een lokale context, tegen de achtergrond van bredere Europese maatschappelijke en intellectuele ontwikkelingen. Wouts bespreekt de betekenis van de Librije voor de bewoners van Enkhuizen en thematiseert daarmee de bredere betekenis van de stadsbibliotheek voor haar gebruikers. Ze voert zowel een kwantitatieve als een kwalitatieve analyse uit van het boekenbezit per discipline en periode. Daarnaast besteedt zij veel aandacht aan het beheer en behoud van de bibliotheek in haar historische context.

Het boek is gebaseerd op uitgebreid archiefonderzoek en een indrukwekkend rijke literatuur. Het zorgvuldige archiefonderzoek heeft geleid tot de ontdekking van nieuwe, eerder niet geanalyseerde bronnen. Het boek van Daphne Wouts is interessant vanwege de methodologische aanpak, waarin archiefonderzoek wordt gecombineerd met objectonderzoek naar de volledige collectie. Naast schriftelijke bronnen gebruikt Wouts ook historisch visueel materiaal, waarmee het boek prachtig is geïllustreerd.

Daphne Wouts laat met haar casestudy over de Librije in Enkhuizen zien dat bibliotheken een product van hun eigen tijd zijn. Het boek is waardevol voor het vakgebied omdat elke vakgenoot niet alleen de moderne ontwikkelingen moet volgen, maar ook de geschiedenis van het eigen vakgebied moet kennen. De betekenis van stadsbibliotheken in het verleden leert ons de toekomstige rol van bibliotheken in steden te bepalen en vorm te geven aan deze bibliotheken. Winston Churchill zei: “Hoe langer je terugkijkt, hoe verder je vooruit kunt kijken.” Hoe dieper je dus de geschiedenis onderzoekt of doorgrondt — of het nu betrekking heeft op intellectuele tradities, materieel erfgoed of de organisatorische ontwikkeling van bibliotheken — des te beter kun je toekomstgerichte strategieën ontwikkelen. Met veel waardering en met groot genoegen reiken we de Victorine van Schaickprijs voor de beste publicatie van 2025 uit aan Daphne Wouts.

Barbora Wenzlova, Beyond Disclosure: Evaluating Algorithmic Transparency in the Dutch Algorithm Register, Masters scriptie UvA 2025

De publieke sector maakt de laatste jaren steeds meer gebruik van algoritmes voor geautomatiseerde besluitvorming, zoals bijvoorbeeld het toekennen van subsidies. De toeslagenaffaire heeft eens te meer duidelijk gemaakt wat de risico's zijn van de inzet van algoritmes, zoals discriminatie en de schending van privacy. Eind 2022 lanceerde de Nederlandse overheid daarom het algoritmeregister, waarin organisaties kunnen vastleggen welke algoritmes ze gebruiken, met welk doel, en wat de risico's en beperkingen ervan zijn. Dit vanuit de gedachte dat met deze vorm van transparantie de grondrechten van burgers worden gewaarborgd. Zij kunnen hiermee de overheid immers controleren en zo nodig tot verantwoording roepen. Maar klopt dit wel? Dat vroeg Barbora Wenzlova zich af in de masterscriptie die ze schreef ter afsluiting van de opleiding Cultural Data & AI aan de UvA. Is het inderdaad zo dat door de huidige opzet en inrichting van het register democratisch bestuur wordt gegarandeerd? Hiertoe analyseerde ze bijna 900 registraties op de drie transparantie factoren doel, logica en beperkingen. Ze maakte hiervoor gebruik van handmatige analyse, maar ook van GPT-4, uiteraard in volledige transparantie: de gehele dataset, gebruikte methodiek en alle code heeft ze openbaar gemaakt.

De conclusie van Wenzlova is dat voor werkelijke transparantie het register op een aantal punten dient te worden verbeterd, zoals definiëring en classificatie van risico's, het instellen van kwaliteitscontroles en -garanties, en ook dient de vrijwillige registratie volgens haar te worden vervangen door een verplichting. Want zonder deze verbeteringen loopt het algoritmeregister volgens Wenzlova het risico om te vervallen tot een ethisch theater, iets waarmee de overheid haar goede intenties tentoon kan spreiden, maar enkel en alleen voor de Bühne functioneert. Zoals de Dienst Autoriteit Persoonsgegevens ook aangeeft, de pioniersfase van het register is voorbij, het is nu tijd om door te pakken.

Barbora Wenzlova heeft hiermee een belangrijke scriptie geschreven, die een groter publiek verdient. Want hoe taai de materie op het eerste gezicht ook lijkt (haar scriptie is, en dat moet ook gezegd, allesbehalve makkelijk leesbaar), de realiteit is dat we onderzoekers als Wenzlova nodig hebben om deze vorm van onderzoek onafhankelijk en kritisch uit te voeren. In deze tijd waarin niet alleen onze democratie onder druk staat, maar ook openlijk wordt getwijfeld aan het maatschappelijke nut van geesteswetenschappen, moeten we scripties als die van Barbora Wenzlova koesteren. En daarom hebben we als jury besloten om haar de Victorine van Schaickprijs toe te kennen voor de beste scriptie van 2025.

***M.Meijer, E. Nijland: themacollectie Dekolonisatie VU Amsterdam
Innovatieprijs***

De derde categorie in de jaarlijkse Victorine van Schaikprijzen betreft innovatie in het informatievak. De prijs voor het meest innovatieve initiatief reikt het bestuur dit jaar uit aan Michèle Meijer en Esther Nijland. Zij zijn verbonden aan de universiteitsbibliotheek van de Vrije Universiteit in Amsterdam. De prijs heeft betrekking op de manier waarop het team waarvan zij deel uitmaken, een praktische invulling heeft gegeven aan het streven naar dekolonisatie van de collectie.

Innovatie: middel tot een doel

Innovatie is een middel tot een doel. In de context van de themacollectie Dekolonisatie ziet het bestuur dit terug. Die collectie moet namelijk bijdragen aan hogere doelen: het vergroten van bewustzijn rond de gevolgen van kolonialisme en het realiseren van een meer inclusieve bibliotheekomgeving. De Vrije Universiteit heeft één van de meest diverse studentpopulaties in ons land. De organisatie vindt het dan ook belangrijk dat medewerkers en studenten zich vertegenwoordigd weten en thuis voelen bij een bezoek aan de studiezalen of bij het uitvoeren van online literatuuronderzoek.

Maatschappelijke relevantie

Voor de maatschappelijke relevantie van dit initiatief heeft het bestuur grote waardering. Want deze organisatie heeft het besef dat bibliotheken kunnen bijdragen aan dekolonisatie vertaald naar praktische maatregelen. Zoals de aanpak van inclusievere beschrijvingen van bibliotheekmaterialen. Die trefwoorden die als achterhaald en/of beledigend worden ervaren zijn vervangen. Zo zijn 'politieele acties' nu in de bibliotheekcatalogus terug te vinden als 'de Nederlands-Indonesische oorlog'. Dit voorbeeld illustreert hoe de bibliotheek achterhaalde trefwoorden vervangt, terwijl de oorspronkelijk gebruikte term overigens in de metadata wel beschikbaar blijft voor onderzoeksdoeleinden. De geschiedenis van de collectie blijft aldus behouden in combinatie met het inclusief maken van metadata.

Het bestuur spreekt de hoop uit dat deze innovatieve praktijk veel navolging in de bibliotheeksector zal krijgen.